

# LexicoNordica

Forfatter:	Nina Martola [Den trettonde upplagan av SAOL]	
Anmeldt værk:	<i>Svenska Akademiens ordlista över svenska språket</i> . Trettonde upplagan. (SAOL 13). Redaktion: Martin Gellerstam (huvudredaktör), Sture Berg, Emma Sköldberg, Daniel Berg. Dataansvarig: Christian Sjögren. Utgivare: Svenska Akademien. Förlag: Nordstedts Akademiska förlag. Stockholm 2006.	
Kilde:	LexicoNordica 14, 2007, s. 245-266	
URL:	<a href="http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive">http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive</a>	

© LexicoNordica og forfatterne

## Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

## Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

*Nina Martola*

## Den trettonde upplagan av SAOL

*Svenska Akademiens ordlista över svenska språket. Trettonde upplagan. (SAOL 13). Redaktion: Martin Gellerstam (huvudredaktör), Sture Berg, Emma Sköldberg, Daniel Berg. Dataansvarig: Christian Sjögreen. Utgivare: Svenska Akademien. Förlag: Norstedts Akademiska förlag. Stockholm 2006.*

### 1. Inledning

Våren 2006 kom det ut en ny upplaga av SAOL eller Svenska Akademiens ordlista. SAOL kan sägas vara en bibel för svenska skribenter eller som förordet inleds (s. v): ”Svenska Akademiens ordlista är sedan länge den allmänt vedertagna normen för stavning och böjning av svenska ord. Verket har en stark folklig ställning.” Varje upplaga tas emot med stort intresse. I ett omnämnande i Aftonbladet förutspås SAOL rentav bli en kioskvältare (Aftonbladet 2006), kanske litet på skämt, eftersom *kioskvältare* hör till de nya orden i ordboken. Det som diskuteras ivrigast är väl vilka nya ord som finns med och vilka gamla som gallrats ut. Denna gång har ca 10.500 ord kommit till jämfört med föregående upplaga medan 5500 har mönstrats ut (SAOL, inledningen, s. viii). Det är en anmärkningsvärd omsättning om man betänker att SAOL 12 kom ut 1998, och som lexikograf inser man vilket enormt arbete det har inneburit. Även om datorn möjliggör olika samkörningar och jämförelser med textbanker är det ändå lexikografen som i sista hand ska avgöra. Datorn kan inte sköta lemmaselektionen.

Trots att antalet uppslagsord har ökat med ca 5000 är SAOL 13 faktiskt en aning tunnare än sin föregångare. Detta har uppenbarligen uppnåtts med tunnare och bättre papperskvalitet. Skillnaden är inte stor, men en halv centimeter kan tydligen vara avgörande, för den nya upplagan känns faktiskt bättre att hålla i handen.

Den som är intresserad av omsättningen av uppslagsord hänvisas till ordbokens inledning, där en presentation av nytillkommet och utmönstrat material ingår. Inledningen är tillgänglig på nätet (<http://spraakdata.gu.se/saol/>). På webbplatsen finns dessutom utförligare listor, dels en lista över nytillkomna uppslagsord av olika ordklass, dels två listor över

samtliga utmönstrade ord, en initial- och en finalalfabetiskt sorterad. I denna recension kommer jag inte att ägna mig åt valet av enskilda uppslagsord ur aktualitetssynvinkel. Däremot kommer jag att diskutera lemmauppsättningen en hel del från en språkssystemisk utgångspunkt.

I SAOL 12 genomfördes två stora reformer jämfört med tidigare upplagor. Dels frångick man nischuppställningen med kondenserade sublemman till förmån för en glattalfabetisk struktur (uppslagsorden utdragna till vänster och utskrivna i sin helhet), dels infördes markering av sammansättnings- och stavelsegränser med lodstreck resp. halvt lodstreck (se illustration 1 nedan). (För olika alfabetiseringsprinciper hänvisas till Svensén 2004:436–444). Den senare reformen väckte en hel debatt, främst kanske på grund av att SAOL-redaktionen samtidigt i förordet (SAOL 12: s. ix) talar varmt för ordledsavstavning i stället för uppdelning enligt enkonsonantsregeln. I LexicoNordica-recensionen av föregående utgåva diskuteras denna fråga ingående (Reuter 1999:214–217) och jag går därför inte in på den utan nöjer mig med att konstatera att de bägge avstavningsprinciperna för närvarande verkar samsas inom samma texter.

Den glattalfabetiska strukturen kommer jag att ta upp till diskussion, eftersom den har anknytning till den principiella diskussionen jag för om lemmabeståndet. Också SAOL:s normativa funktion kommer jag att diskutera, men bara ur allmän lexikografisk synvinkel.

Den som är intresserad av aktualitetsaspekter och normativa frågor gällande olika rekommendationer hänvisas till SAOL 13-recensionerna av t.ex. Hene (2006) och Westerlund (2006). Här kommer tyngdpunkten att ligga på lexikografiska problem. Noteras kan i alla fall att många av de förslag och påpekanden Reuter (1999:214–217) kommer med i sin recension har beaktats. Det kan naturligtvis hända att en något striktare linje ligger i tiden, men säkert har också kritiken bidragit till vissa ändringar.

I huvudsak kan denna recension sägas handla om två frågor: 1) Vad är ett (uppslags)ord? och 2) Vilken är SAOL:s funktion?

## **2. Lemmaansättningen – eller vad är ett (uppslags)ord?**

I inledningen till kapitel 5 om lemmat i Handbok i lexikografi (Svensén 2004) finns ett citat av den franske lexikografen Alain Rey: ”Mais qu’est-ce qu’un mot? Question simple en apparence, sauf pour les linguistes”. Jag skulle vilja tillägga ”et pour les lexicographes” (fast det kan ju hända ett Rey inbegriper lexikograferna bland lingvister). Lexiko-

grafen måste dessutom tillägga: ”Och vilka typer av ord ska ansättas som lemman?” I det följande ska jag reflektera kring SAOL 13:s lem-mabestånd utifrån ett par olika ordtyper, nämligen partikelverb och namn på hundraser, och jag börjar med den senare typen. Jag kommer att använda termen *lemmaansättning* i enlighet med Svensén (2004) och inte det dubbeltydiga *lemmatisering* (jfr NLO).

### 2.1. Svenskt och främmande

Benämningar på hundraser har jag valt som representant för ordgrupper som innehåller både ”lätta” svenska ord och främmande ord som är svåra att stava, böja och uttala. Därtill är hundar något som också icke-professionella språkbrukare talar och skriver om. Andra alternativ av samma typ hade varit t.ex. benämningar på sportgrenar, maträtter, sjukdomar, klädesplagg eller exotiska frukter.

Av de tjugo vanligaste hundraserna i Sverige åren 2002 och 2003 (Agria 2007) har SAOL med benämningen på åtta: *bordercollie*, *cocker-spaniel*, *drever*, *hamiltonstövare*, *jämthund*, *dvärgpudel*, *rottweiler* och *schäfer*. Här kommer SAOL:s normerande funktion genast in. Vi får veta att *bordercollie* och *cockerspaniel* är sammansättningar (på Agrias lista skrivs orden isär) och att pluralis på det senare ordet är *-spanielar* ”hellre än -s” som det sägs explicit. Ordet *rottweiler* ser lika ut i singularis och pluralis till skillnad från *drever* och *schäfer* som har plural på *-ar*: *drevrar*, *schäfrar*. De tre sistnämnda orden saknar alla stavelsegränser.

Men hur förhåller det sig med de tolv övriga raserna på tjugo-i-topp-listan? (Stavningen av ordet *tjugo-i-topp-lista* fick jag för övrigt fick hjälp med via artikeln *tio* i SAOL 13; *tio-i-topp-lista* finns med som språkexempel.) Det är ganska självklart att rasbenämningar som *Cavalier king charles spaniel* eller *Irish soft coated wheaten terrier* inte är upptagna i ordboken; det är ju trots allt en svensk ordbok, inte en presentation av hundraser. Samtidigt kunde man dock fråga sig om två så vanliga raser inte eventuellt kunde finnas med som språkexempel under *spaniel* respektive *terrier*. SAOL kan självfallet inte lista alla hundraser – det finns exempelvis över trettio olika registrerade raser bara av terrier (<http://www.skk.se/>) – och SAOL ger ytterst sparsamt med språkexempel, men tjugo-i-topp-listan kunde eventuellt fälla ett visst utslag. Även om vanlighet och omtal inte går helt och hållet hand i hand kan man tänka sig att behovet att skriva och tala om en vanlig ras ändå överlag är större än om en ovanlig. Rasbenämningarna *airedaleterrier*, *bullterrier*

och *foxterrier* finns ansatta som lemman i ordboken trots att ingen av raserna finns med på tjugo-i-topp-listan. Av pudlarna finns benämningarna *dvärgpudel* och *mellanpudel* upptagna men inte *stor pudel*. Mellanpudeln finns i motsats till de två andra typerna inte med på tjugo-i-topp-listan.

Här befinner sig språket och världen på kollisionskurs. Som begrepp ligger ”dvärgpudel” och ”stor pudel” på samma nivå – de avser varsin pudelras – men eftersom *stor pudel* inte är en sammansättning dyker det inte med lika stor sannolikhet upp i språkliga uppslagsverk.

Det enkla *retriever* finns med som lemma, men rasbenämningarna *golden retriever* och *labrador retriever* saknas (raserna ligger tvåa resp. trea på topplistan). De illustrerar också språkets nyckfullhet. Vi har *bordercollie* och *cockerspaniel* enligt svenskt sammansättningsmönster men inte *goldenretriver* och *labradorretriever*. Alla fyra benämningarna särskrivs på engelska.

Ytterst mynnar detta resonemang ut i frågan: vad är ett svenskt ord? När blir t.ex. en engelsk hundrasbenämning ett svenskt ord? *Bordercollie* och *cockerspaniel* har uppenbarligen blivit det, men inte *golden retriever* och *labrador retriever*. Men om det inte finns någon genuint svensk benämning som man kan använda i stället, kan då inte vedertagna benämningar av främmande ursprung anses vara svenska ord, åtminstone i fråga om vanliga raser? (I finskan har exempelvis *golden retriever* ett finskt namn, *kultainen noutaja* ’gyllene apportör’.)

Det är inte bara engelska benämningar som vållar gränsdragningsproblem, utan det finns rasnamn med olika språklig bakgrund, t.ex. *basenji*, *bichon frisé*, *borzoi*, *briard*, *komondor*, *kuvasz*, *lhasa apso*, *löwchen*, *papillon*, *saluki*, *shih tzu* och *ungersk vizsla*, för att nämna ett urval (<http://kennet.skk.se/rasinfo/rasernamn.aspx>). Jag skulle t.ex. gärna vilja veta om jag ska säga/skriva t.ex. att damen kom gående ”med sina två papilloner”, ”med sina två papillionhundar” (med eller utan bindestreck) eller ”med sina två hundar av rasen papillon”. Likaså vill jag gärna veta om jag ska uttala rasnamnet på franskt vis eller med försvenskat uttal, och om jag i så fall ska säga [papijånn] eller [papijån] eller om l:et rentav ska höras. Både Nationalencyklopedin (NE) och Nationalencyklopedins ordbok (NEO) anger ett mycket franskklingande uttal med nasalt ng-ljud i de auditiva uttalsangivelserna (<http://www.ne.se/>) – betecknat [papijå<sup>ŋ</sup>] i NEO – och uttalar man det så kan man knappast ha svensk pluraländelse. Självfallet kan SAOL inte ha med alla upptänkliga hundrasbenämningar som lemma, men besvärliga rasbenämningar på förhållandevis vanliga raser kunde man eventuellt överväga att ta med och samtidigt försöka normera användningen av.

## 2.2. Flerordslemman och partikelverb

När man ser på vilka hundraser som finns ansatta som lemman i SAOL 13 får man lätt intrycket att endast graford kvalificerar som lemman i SAOL. Det finns ett trettiotal ras(typs)benämningar som lemman och samtliga är enkla ord eller sammansättningar. Därtill finns det ett femtiotal sammansättningar på *-hund* (orden hittade med hjälp av den elektroniska versionen av SAOL 12). Inte en enda rasbenämning bestående av två graford finns med som lemma (och inte eller som språkexempel) vad jag har kunnat hitta.

Det finns emellertid en del flerordslemman i SAOL. Ord som *au pair*, *grand prix* och *joint venture* står med och likaså en hel del prepositionsfraser: *för övrigt*, *i fatt*, *i fjol*, *i fred*, *till pass*, *till reds*, *till rätta*, *till sinnes*, *till sist*, *till spillo* med flera.

Det som däremot inte finns med som uppslagsord överhuvudtaget är partikelförbindelser och reflexiva förbindelser. Av ett 60-tal olika verbförbindelser, utplockade ur korpusen GP 04 i Språkbankens nuspråkskorpusar (<http://spraakbanken.gu.se/konk/>) via orden *sig*, *till*, *över* och *åt*, finns inte en enda ansatt som lemma i SAOL. Tretton finns noterade som språkexempel.

Det finns uppenbarligen ett principbeslut på att verbförbindelser inte ska ansättas som lemman även om det inte nämns något om det i inledningen. I avsnittet om uppslagsord kunde det sägas några ord om lem-maselektionen utöver det rent tekniska. Att verbförbindelser inte heller finns noterade i någon större utsträckning som språkexempel beror uppenbart på att språkexemplen överhuvudtaget spelar en mycket undanskymd roll; SAOL är helt enkelt inte den typ av ordbok där en mängd språkexempel kan förväntas förekomma.

Ett argument för att inte ha verbförbindelser som uppslagsord kan vara att SAOL i första hand är ett lexikon för stavning och böjning, och verbförbindelser är oproblematiske därvidlag. Däremot kan uttalet vara problematiskt: i enskilda fall kan en talare bli osäker på om *för*, *på*, *till*, *åt* osv. är en preposition eller en partikel i kombination med verb, dvs. var huvudtrycket ska ligga. Det gäller kanske inte sverigesvenska talare, men väl finlandssvenska och gissningsvis många inflyttare i Sverige. Dessutom finns det med en stor mängd andra uppslagsord som är oproblematiske i fråga om stavning och böjning.

Att ansätta partikelverb som lemman skulle utöka lemmabeståndet betydligt. En kompromiss vore att i högre grad ha med förbindelser som språkexempel och då med betoningsangivelse. Ytterligare en möjlighet vore att överväga något slag av sublemman. I vart fall borde ett mycket

påtagligt fenomen i svenska språket på något vis göras större rättvisa. Den intresserade användaren skulle i alla fall gärna se en kommentar om ordtypen och dess behandling i inledningen.

Det finns en omständighet i fråga om partikelverben som gör att lemmaansättningen haltar betydligt: sammansatta participformer finns i hög utsträckning med som lemman, markerade som adjektiv. Dessutom finns en del fast sammansatta verb med. De som kan förekomma också som lös sammansättning (dvs. som partikelförbindelse) har markering med tecknet för transponatur efter ordklassbeteckningen (se t.ex. *avtappa*, *avtjäna*, *avtorka* ur SAOL 13 i figur 1).

I utdraget ur SAOL 13 (figur 1 på nästa sida) är infinitivlemmana åtta till antalet och fyra kan enligt SAOL användas som lösa sammansättningar: *avtappa*, *avtjäna*, *avtorka* och *avtrappa*. För tre av dem bör stilvärdet vara ungefär detsamma för lös och fast förbindelse, men däremot har *avtorka* tämligen rätt ålderdomlig klang. För fyra av verben anges ingen möjlighet till lös sammansättning, men i NEO anges för *avtrubba* ”ofta lös förb.” Under *avteckna* ger SAOL själv ett språkexempel med en lös sammansättning (*teckna av ngt ur minnet*), trots att markering för lös sammansättning saknas. Den lösa sammansättningen har annan betydelse än den fasta, vilket anges med *men* före exemplet. Det här är en något anmärkningsvärd lösning. För *avtrubba* anges att verbet mest förekommer som perfekt particip. Frågan är om inte participformen kunde ha ansatts som uppslagsord, i all synnerhet med tanke på att participformen *avtrampad* finns med kategoriserad som adjektiv. Enligt inledningen (s. xv) har en ungefärlig nedre frekvensgräns använts vid selektionen av sammansättningar som lemman, så uppenbarligen har participet *avtrampad* nått över den gränsen. Det är dock tveksamt om sammansättningen faktiskt ska klassificeras som adjektiv, för sambandet med verbförbindelsen *trampa av* är entydigt (förbindelsen kan betyda antingen att någon trampar på något så det går av eller att någon trampar på någons sko så den åker av). För en utförlig diskussion om gränsdragningen mellan verbala och adjektiverade perfektparticip hänvisas till Malmgren (1990:39–51). SAOL anger genomgående ordklassstillhörighet för uppslagsorden men räknar inte med någon ordklass particip, utan de participformer (både presens och perfekt particip) som är ansatta som lemman är klassificerade som adjektiv. Det är den gängse kutymen i ordböcker och motiverad så länge man håller sig till de klart adjektiviska participen. Mer problematisk blir den vid ord som *avtrampad*. Numera kan man falla tillbaka på SAG om man önskar använda particip som ordklassbeteckning (jfr SAG 1:206, SAG 2:583), och det vore kanske något att överväga om man vill ansätta verbala particip som lemman.

<p><b>SAOL 13</b></p> <p>avtapp s. -et • avtappning  avtappa v. <math>\Pi</math> -de  avtappning s.  avlteckna v. -de • a. sig mot  ngt framträda med sina  konturer men <i>teckna av</i>  ngt ur minnet  avlteckning s.  avtining s.  avltjäna v. <math>\Pi</math> -de • t.ex. fäng-  elsestraff  avltona v. -de  avltoning s.  avltorka v. <math>\Pi</math> -de  avltorkning s.  avltrampad adj.  avltrappa v. <math>\Pi</math> -de  avltrappning s.  avltrubba v. -de; mest i perf.  part.  avltrubbing s.  avltrück s. -et; pl. =  avltrückare s.  avltrückning s.  avlträda v., böjs som <sup>2</sup>träda  avlträdare s. -n; pl. =, best.  pl. <i>avträdarna</i>  avltråde s. -t -n • torrklos-  ett, dass; avträdande  av egendom  avlträdelse s. -n -r  avlträvning s.</p>	<p><b>SAOL 11</b></p> <p>av tala -tapp ~et s. avtappning -tappa <math>\Pi</math>  jfr <sup>1</sup>tappa -tappning -teckna <math>\Pi</math>; a. el.  <i>teckna av ngt ur minnet</i> men endast a. sig  mot ngt framträda med sina konturer  -teckning -tina <math>\Pi</math> -tining -tjäna <math>\Pi</math> t. ex.  fängelsestraff -tona -toning -torva -torvade  v. avlägsna torv från -torvning s. -toppa  <math>\Pi</math> -toppning -torka <math>\Pi</math> -torkning  -trampad adj. -trappa <math>\Pi</math> -trappning s.  -troppa <math>\Pi</math> -troppning -trubba <math>\Pi</math>  -trubbing s. -truga <math>\Pi</math>; konstr. ss. <i>avfordra</i>  -trugning -tryck -trycka <math>\Pi</math> -tryckare  -tryckning  avträd a jfr <sup>1</sup>träda -are s. — avträde -t -n s.  hus el. rum för förrättande av  naturbehov; avträdande av egendom  m. m.; <i>ta a. avlägsna sig -s dag -s gödsel</i>  — avträdelse -n -r s.</p> <p><b>SAOL 8</b></p> <p>avtappa <math>\Pi</math> t. -tappning. -tappningskran.  -teckna <math>\Pi</math> t. A. sig. -teckning. -telefo-  nera <math>\Pi</math> t. -telefonering. -telegrafera <math>\Pi</math> t.  -telegrafering. -tjäna, äv. °-tjona <math>\Pi</math> t.  -tona t. mål. -toning. -toppa <math>\Pi</math> t. -topp-  ning. -torka <math>\Pi</math> t. -torkning. -trampa <math>\Pi</math> t.  -t ampning. -trappa (-trappade) t. o. i.  bygg. o. vävn. -trappning s. -troppa (-trop-  pade) <math>\Pi</math> 1. i. 2. t. krigsv. -troppning s.  -trubba <math>\Pi</math> t. -trubbing s. -truga <math>\Pi</math> t.  Konstr. se <i>avfordra</i>. -trugning. -trum-  ma <math>\Pi</math> t. skogsv. -trumning. -tryck. -trycka  <math>\Pi</math> t. -tryckare. -tryckning.  avträd a (se <sup>1</sup>träda) i. o. t. -are (~n, äv.  -arn; pl. =) s. avträde (-t; -n) s. av-  trädes ansökan. -avgift. -dag. -hus.  -spillning. -summa. -syn. — avträdelse  (-n; -r) s. -akt. -urkund.</p>
--	---

FIGUR 1. Utdrag ur tre upplagor av SAOL

Att verbala participformer förekommer som lemman medan den infinitiv de hör ihop med överhuvudtaget inte finns med verkar dock bakvänt. Samma gäller principen att ansätta bara den fasta förbindelsen som lemma och att för den ange att även lös förbindelse är möjlig. Den metoden fungerade bra i äldre upplagor, så länge fast sammansättning var vanligare och den stilmässiga skillnaden överlag var liten. Då kunde en användare gott och väl tänkas söka en lös sammansättning under en fast.



Numera, när stilskillnaden vanligen är stor (i de fall när fast och lös verbförbindelse överhuvudtaget har samma betydelse), är det en mindre bra lösning. Om jag av någon anledning skulle vilja slå upp *torka av* skulle jag knappast kontrollera under *avtorka*, och jag tror inte heller jag skulle slå upp sammansatta verb som *påtrycka*, *tillsäga*, *tillropa* eller *tillväxla* i en modern ordbok. Det sägs i inledningen att infinitiver som fungerat som platshållare (dvs. *påtrycka* som uppslagsord för *trycka på*) har gått igenom och städats bort (s. xxii), men städningen kunde ha varit ännu radikalare.

De två sista verben är exempel på mer komplicerade fenomen än bara fast och lös förbindelse. För *tillväxla* anges som språkexempel ”*t. sig* el. *växla till sig ngt*”. Kombinationen *växla till sig* är en reflexiv partikelförbindelse. Verbet *tillropa* illustrerar en annan problematik. I artikeln anges att förbindelsen också kan vara löst sammansatt och som språkexempel ges ”*t. ngn ngt* el. *ropa ngt till ngn*”. Det sista exemplet utgör ingen partikelförbindelse utan är exempel på en kombination av verb + objekt + prepositionsfras. I Svenskt språkbruk (SSB), som tar upp ett mycket stort antal partikelförbindelser som sublemman, noteras inte *ropa till*. Förbindelsen förekommer visserligen i svenska, men den representerar en förhållandevis produktivt bildad typ där *till* anger plötslighet (jfr Norén 1996:154–155). Betydelsen är ungefär ’utstöta ett (plötsligt) rop’.

För att få en uppfattning om balansen mellan fast och lös sammansättning har jag listat verblemman på *på*- och *till*- ur SAOL och kontrollerat hur motsvarande lösa verbförbindelser förekommer dels som språkexempel i SAOL, dels som (sub)lemman i NEO och SSB. Jag tog med alla infinitiver med angivelse för förekomst i lös sammansättning och därtill samtliga perfektparticiplemman på *på*-. Resultatet framgår av tabell 1.

TABELL 1. Sammansatta verblemman i SAOL och motsv. lösa förbindelser

Lemma i SAOL	Motsvarande	lösa förbindelse			Lemma i SAOL (particip)	Lemma i NEO	Motsvarande (inf.)	lösa förbindelse		
		Ex. i SAOL	Lm i NEO	Sublm i SSB				Ex. i SAOL	Lm i NEO	Sublm i SSB
påbörja	börja på			1	påbyggd		bygga på			
påföra	föra på				påbyltad		bylta på		1	
pålägga	lägga på		1	1	påbättrad		bättra på	1		1
påskynda	skynda på		1	1	pådriven		driva på			1
påteckna	teckna på				påfunnen		finna på			
påtrycka	trycka på		1	1	påflugen	1	flyga på			1
påträffa	träffa på		1	1	påfylld		fylla på			1
påtvinga	tvinga på			1	pågjuten		gjuta på			
påvisa	visa på				påhakad		haka på			1
Σ 9		Σ 0	4	6	påhejad		heja på			
					påhittad		hitta på		1	1
					påhoppad		hoppa på		1	1
tillfriskna	friskna till	1	1	1	påhängd		hänga på		1	1
tillgripa	gripa till			1	påkletad		kleta på			1
tillhöra	höra till			1	påklustrad		klustra på			
tillkomma	komma till		1	1	påklädd	1	klä på (sig)			1
tillkoppla	koppla till				påkommen	1	komma på		1	1
tillkämpa	kämpa sig till			1	påkopplad		koppla på			1
tillaga	lägga till			1	påkostad	1	kosta på	1	1	1
tillägga	lägga till		1	1	påkörd		köra på			1
tillnyktra	nyktra till	1	1	1	pålagrad		lagra på			
tillpassa	passa till				pålastad		lasta på			
tillreda	reda till				pålimmad		limma på			
tillropa	ropa till				påläst	1	läsa på		1	1
tillse	se till		1	1	påmanad		mana på	1		1
tillskjuta	skjuta till		1	1	påmålad		måla på			
tillskära	skära till			1	påmönstrad		mönstra på			1
tillspetsa	spetsa till		1	1	påpaltad		palta på	1	1	
tillspärra	spärra till				påpassad	1	passa på	1	1	1
tillstöta	stöta till			1	påpälsad	1	pälsa på			1
tillsäga	säga till		1	1	påriden		rida på			
tillsända	sända till				påringd		ringa på			1
tillsätta	sätta till			1	påseglad		segla på			
tillväxa	växa till			1	påskriven	1	skriva på			1
tillväxla	växla till sig			1	påslagen		slå på		1	1
Σ 23		Σ 2	8	17	påsläppt		släppa på			1
					påsmetad		smeta på			1
					påspädd		spä(da) på	1	1	1
					påspänd		spänna på			
					påstickad		sticka på			
					påstruken	1	stryka på			
					påstött		stöta på			1
					påsydd		sy på			
					påsatt		sätta på		1	1
					påtingad		tinga på			
					påtänd	1	tända på		1	1
					påtänkt	1	tänka på			
					påverkad	1	verka på			
					Σ 49	Σ 12	Σ	6	13	28

Av de sammanlagt 32 infinitiverna (9+23 i vänstra tabelldelen) finns bara två noterade som lösa förbindelser i form av språkexempel i SAOL,

*friskna till* och *nyktra till*. Båda är fall där den enkla infinitiven inte just används. NEO, som är en definitionsordbok, har ansatt 12 lösa verbförbindelser som lemman (4+8), medan Svenskt språkbruk (SSB), som är en ordbok över konstruktioner och fraser, är betydligt frikostigare och noterar 23 förbindelser (6+17). I SSB noteras verbförbindelser som sublemman under respektive verb.

Vad gäller kombinationen *sända till* skulle jag snarast ha ansett att det handlar om en prepositionsförbindelse, *sända ngt till ngn*, men SAOB tar faktiskt upp *sända till* som särskild förbindelse med angivelsen *sända till ngn ngn/ngt*. En kontroll på webben ger vid handen att konstruktionen verkar vara ovanlig. I de flesta fall när *till ngn* står före objektet beror det på att objektet är långt och tungt och därför bytt plats med den lättare prepositionsfrasen.

Med tanke på att språkbruket mer och mer går mot lös sammansättning är notationssättet i SAOL rätt anmärkningsvärt.

För participen ger SAOL ingen uppgift om vilket verb de eventuellt hör samman med, och alla participlemmen klassificeras som sagt som adjektiv. Därmed blir relationen till grundverben diffus. Om ett lemma är klart participiskt, alltså verbalt, hade man gärna fått upplysning om vilken infinitiv participet hör samman med (åtminstone gäller det användare med ett språkssystematiskt intresse). Många ordböcker brukar ha lexikaliserad betydelse som kriterium för att ansätta particip som lemman. Utifrån de particip som finns med som uppslagsord i NEO (se tabell 1) kan man sluta sig till att NEO-redaktionen iakttagit den principen. Participlemmena är genomgående sådana som har en egen betydelse(nyans) vid sidan av den från verbet härledbara betydelsen, möjligen med undantag av *påklädd* och *påpälsad*. Lexikaliseringsskriteriet nämns dock inte i inledningen (NEO 1995, opaginerad). Malmgren (1990:42) nämner explicit att adjektivering brukar vara ett kriterium för lemmaansättning. Det lustiga i sammanhanget är att Malmgren (1990:49) använder tionde upplagan av SAOL för att excerpera ett adjektiviskt participmaterial just under antagandet att de är adjektiviska när de står som stickord. Det fungerar väl. Uppenbarligen har sammansatta verbala particip kommit in i SAOL i senare upplagor i och med korpusarnas allt större roll som källa.

Förutom *påverka* förekommer inte fast sammansatta verb som motsvarigheter till participuppslagsorden på *på-* i SAOL (tabell 1). Det är helt adekvat eftersom de fasta sammansättningarna inte förekommer i modern svenska. Användaren måste utifrån den implicita principen kunna dra slutsatsen att alla participlemmen hör samman med lösa verbförbindelser. Mestadels är en sådan slutsats också korrekt, men den gäller

inte helt genomgående. De gråmarkerade förbindelserna i tabell 1 är undantag enligt min uppfattning. Orden *påhejad*, *påriden* och *påtänkt* är inte particip till partikelverb utan går tillbaka på enkla verb med prepositionsfras som bestämning (*heja på ngn*, *rida på ngt*, *tänka på ngt* med obetonad preposition). Visserligen ger SAOB (art. *rida*) *rida på* som särskild förbindelse med angivelsen att alternativ preposition förut var *uppå*, men för mig kan *rida på* med betonad partikel bara betyda 'fortsätta att rida' och den betydelsen hör participet inte samman med. I fråga om vissa typer av partikelverb svävar jag dock som finlandssvensk på målet, eftersom jag inte har en klar frasbetoning att gå efter. Jag brukar mestadels ty mig till SSB när jag behöver kontrollera partikelförbindelser.

Som framgår av tabell 1 (högra tabelldelen) finns grundformerna (löst sammansatta infinitiv) till bara 6 av de sammanlagt 49 participen noterade som språkexempel under de enkla verben i SAOL. I NEO är 13 med som lemman och i SSB finns hela 28 upptagna som sublemman.

I inledningen till SAOL (s. xxii) konstateras det att infinitiva verb-lemman som i tidigare upplagor stått som ett slags platshållare har mönstrats ut. Det är en utmärkt modernisering. Att man för in particip som uppslagsord i stället är däremot en litet tveksam åtgärd. Jag skulle föredra att ha de lösa verbförbindelserna som uppslagsord. Att participformen till partikelförbindelser är sammansättningar är ju ett regelbundet mönster i svenskan, så ur språkssystemisk synvinkel finns det inga tungt vägande skäl att ansätta t.ex. *påbyggd*, *pågjuten*, *pålimmad* eller *påsydd* som lemman. Osammansatta klart verbala participformer ansätts ju inte heller (t.ex. *byggd*, *gjuten*, *limmad*, *sydd*).

Innan jag lämnar participen ska jag komma med en liten randanmärkning om inledningen (s. xxii). Det står att en av de åtgärder som vidtagits för 13 upplagan är att "particip har lagts under motsvarande infinitiv (t.ex. i fall som *avgiftsbelagd* som inordnas under *avgiftsbelägga*, *barnförbjuden* som inordnas under *barnförbjuda*)". Utifrån den formuleringen hade jag väntat mig att finna participen som språkexempel i ordboken, men så är inte fallet. I själva verket handlar det uppenbarligen om att infinitivformerna blivit så pass vanliga att de kvalificerar sig som uppslagsord. För *barnförbjuda* finns i alla fall en kommentar om att det mest förekommer som perfekt particip.

### 2.3. Finlandssvenska

SAOL noterar en del ord som är typiska för finlandssvenskan, antingen så att orden finns bara i finlandssvenskan (*egnahemshus* 'enfamiljvilla', *knackkorv* 'varmkorv', *rådda* 'stöka till, blanda ihop') eller så att de används i en annan betydelse (*lavoar* 'kommod', fisv. 'modernt tvättställ', *tupp* fisv. äv. 'toalett, dass') (SAOL:s betydelseangivelser). De finlandssvenska orden är ca 340 till antalet (s. xx).

Jag ska inte diskutera urvalet av ord – det har utförts av kolleger till mig, så jag är jävig därvidlag – men tänkte filosofera litet kring finlandismernas uppgift i ordboken. Det påpekas i inledningen (s. xx) att de finlandssvenska orden intar en särställning bland regionalismerna i kraft av svenskans officiella ställning i Finland. De medtagna finlandismerna är dock inte alla av officiell karaktär. En hel del rent vardagliga ord har fått komma med, vilket framgår av det lilla smakprovet ovan.

Min fråga gäller vilket syftet är med finlandismerna och vilken målgruppen är. Det är knappast troligt att orden i första hand finns med för finländska användare, men i den mån det är vi finländare som är målgruppen för lemmatypen, måste det närmast ses som en signal på att vår språkvariant är en accepterad del av svenskan. Knappast är syftet att vi ska få hjälp med att stava och böja våra ord. Inte heller kan syftet vara att medvetandegöra oss om våra finlandismer. För ett sådant syfte räcker 340 ord inte långt. Som jämförelse kan nämnas att Finlandssvensk ordbok (FSOB, s. 6) innehåller ca 2300 ord. De som finns med i SAOL är dessutom uttryckligen sådana som den finlandssvenska språkvården accepterar, inte sådana man avråder från. (När SSB kom ut kritiserades den kraftigt på finlandssvenskt språkvårdshåll för en alltför frikostig finlandismredovisning.)

Det sannolika är i alla fall att det är svenskar i Sverige som är den primära målgruppen. Men då kan syftet under inga omständigheter vara normering av stavning och böjning, utan avsikterna är väl närmast deskriptiva. (Med sverigesvenska regionalismer kan svenskarna däremot tänkas behöva skrivhjälp ibland.) Kanske man har tänkt sig att svenskarna ska kunna kontrollera udda ord de stöter på om de läser finlandssvenska romaner eller dagstidningar. Men även om de 340 orden definieras som ord som "bedömts som relativt etablera[de] i finlandssvenskt språkbruk" (inledningen, s. xx) är sannolikheten stor att det dyker upp en mängd andra ord i en finlandssvensk text. Ord som finns i SAOL men som saknar kommentar om finlandssvenskt användningssätt är t.ex. *aula* 'samlingsal', fisv. äv. 'entréhall', *förskola* 'verksamhet för i åldern 1–5 år, fisv. ung. 'sexårsverksamhet', *farmare* 'lantbrukare i USA', fisv.

äv. 'herrgårdsvagn', *lektor* 'titel för vissa lärare i gymnasieskola o. högskola', físv. inom skolan ung. 'adjunkt; inom kyrkan 'icke-prästvigd församlingsarbetande teolog', *mellanstadium* 'årskurs 3–4', físv. ung. 'gymnasieskola' och *skuffa* 'knuffa', físv. äv. 'skjuta (t.ex. barnvagn)' (de finlandssvenska betydelseangivelserna i huvudsak ur FSOB). Vissa används enbart i sin finlandssvenska betydelse medan andra förekommer också i den allmänsvenska betydelsen bland finlandssvenskar. För deskriptiva syften är alltså 340 finlandismer rätt litet.

## 2.4. Sammansättningar

En mycket stor andel av lemmarna i SAOL utgörs av sammansättningar. Det är inte oväntat med tanke på att sammansättning är en ytterst produktiv ordbildningsmetod i svenskan. Det jag börjat reflektera över under min analys av ordboken är vad alla dessa sammansättningar egentligen har för uppgift i boken. I inledningen konstateras följande (s. ix):

Svenska Akademiens ordlista ger i första hand upplysningar om svensk stavning, ordböjning och i viss mån ordbildning (t.ex. formen för sammansättningar). Därutöver finns vissa uppgifter om ordens uttal och betydelse, ämnestillhörighet och bruklighet.

Varken för stavning eller böjning behövs strängt taget de långa listorna på sammansättningar som förekommer. För att visa på sammansättningsbildningen skulle ett fåtal exempel i de flesta fall räcka. Vid flera fogningsalternativ behövs naturligtvis längre listor (*chef-/chefs-*; *gatu-/gat-*; *kyrko-/kyrk-* o.d.) eller en förklaring av principerna. I artikeln *däck* förklaras t.ex. att *däck-* hör samman med fordonshjul och *däcks-* med däck på fartyg. Stavningen vållar i de flesta fall knappast några problem och orden kan dessutom slås upp under respektive led. Böjningsuppgifter ges inte för sammansättningar, så den användare som är osäker i fråga om böjningen måste ändå gå till lemmat för efterleden. Hur många SAOL-användare kan exempelvis tänkas slå upp ord som *bildörr*, *gran-topp*, *isbit* eller *skoldag*? Den stora mängden sammansättningslemman gör naturligtvis sannolikheten större för att en användare hittar den sammansättning hon eller han söker, men samtidigt ökar risken för att användaren börjar tvivla på en sammansättnings existens om just det sökta ordet inte råkar finnas med. Färre anförda sammansättningar kunde eventuellt tänkas ha haft större produktiv kraft.

I själva verket får sammansättningarna, liksom finlandismerna, antas finnas med i deskriptivt syfte, och därmed kan de anses mer motiverade

än om man betonar det normativa. Men om ordboken ska anses ha deskriptiva funktioner blir samtidigt avsaknaden av lösa partikelförbindelser ännu mer påfallande.

### 3. Artikelinnehåll

I det föregående har jag diskuterat lemmaansättningen eller vilka ord som finns med som uppslagsord. I det följande ska jag undersöka vilken information man får om orden (lemmana).

För alla ord finns uppgift om ordklassstillhörighet. För ord som inte följer svenskt uttalsmönster anges uttalet inom hakparenteser (före ordklassförkortningen). För osammansatta substantiv och för alla verb ges böjningen i form av ändelser (vid t.ex. vokalbortfall skrivs böjningsformer ut: *lärare -n lärarna*). I vissa fall ges uppgifter om bruklighet (stil, ämnesområde). I en del artiklar finns en ordförklaring. Nedan ska jag behandla ordförklaringarna närmare och avslutningsvis ser jag på ordbokens makrostuktur.

SAOL är ingen definitionsordbok, det framhålls i inledningen (s. xxviii), och förklaringarna är överlag kortfattade. För sammansättningar saknas förklaringar så gott som helt, och inte heller osammansatta ord som användaren kan förväntas känna till förklaras, t.ex. *hund*, *hjul*, *natur*, *sked*. I vissa fall är förklaringarna dock rätt långa (exempel 1):

(1)

humanekologi	vetenskapen om människans livsvillkor i samspel med naturen
klimat	genomsnittligt väderlekstillstånd, väderleksförhållanden
ligatur	<med.> tillknytning av blodkärl; <boktr.> sammanskrivning av bokstäver el. hopskriven dubbelbokstav; <mus.> sammanbindning av toner
pejla	med instrument bestämma riktningen till; mäta djupet av el. mäta djup; <bildl.> utforska
registratur	kopiebook för utgående skrivelser; register; mekanism för överföring av rörelser från registerandrag i orgel

Att vissa förklaringar är så pass utförliga förleder uppenbarligen folk att använda SAOL som definitionsordbok. Till och med användare som i princip borde vara tillräckligt upplysta för att veta skillnad på en definitionsordbok och en ordbok för stavning och böjning, t.ex. journalister,

hänvisar ibland till SAOL för orddefinitioner. Det är ju sällan de ”lätta” orden som modersmålsanvändare letar efter förklaringar på i en ordbok, och i och med att man får tillfredsställande förklaringar på de ord man behöver få definierade tänker man kanske inte ens på att en mängd ord är oförklarade i SAOL.

En hel del möda har uppenbarligen lagts ner på de längre förklaringarna, för överlag får man som användare ungefär de upplysningar som man behöver för allmänspråkliga syften. En viss brist på koherens upptäcker man dock när man fördjupar sig i ordboken. Den sista delförklaringen på *registratur* (exempel 1 ovan) är närmast ägnad att förbrylla, eftersom *registerandrag* inte är särskilt upplysande för en oinvigd. Ordet finns visserligen med som lemma, men är förklarat med ”på orgel”, vilket inte hjälper en att tolka förklaringen till *registratur*. Går man vidare till *andrag* hittar man upplysningen ”registerknapp på orgel”. Sammansättningen *registerknapp* är inte ansatt som lemma. Under *register* hittar man som sista förklaring ”anordning för lufttillförsel till orgelstämma”. Vad registratoret till syvende og sist är på en orgel blir man nog inte klar över med hjälp av SAOL.

En viss brist på konsekvens hittar vi också om vi återvänder till de tidigare diskuterade hundraserna. Av de trettio hundras(typs)benämningar som jag har hittat i SAOL (och som inte slutar på *-hund*) är nitton förklarade med det enkla ”hund”, en rasbenämning saknar förklaring (*bulldogg*) och fyra har förklaringen ”hundras”: *dogg*, *foxterrier*, *labrador* och *terrier*. För *foxterrier* och *labrador* är den förklaringen adekvat (även om *labrador retriever* är den officiella benämningen), men för *dogg* och *terrier* är ”hundras” missvisande. Det förra är en oegentlig benämning och kan syfta på flera olika raser. Ingen ras går under den benämningen i Svenska kennelklubbens rasbeskrivningar (<http://www.skk.se>). Benämningen *terrier* avser en rastyp eller rasgrupp och innefattar ett trettiotal olika raser.

För de sex återstående raserna är förklaringen mer specifik än ”hund” eller ”hundras” (exempel 2):

(2)	
gordonsetter	fågelhund
malteser	dvärghund
pekines	kinesisk dvärghund
retriever	hund (skicklig i apportering)
newfoundländare	newfoundlandshund
afghan	afghanhund



Av 50 sammansättningar på *-hund* har tre förklaringar (exempel 3):

(3)	
fyllhund	<vard., nedsättande>
fåhund	<vard.> lymmel o.d.
lathund	äv. färdiga svar på skoluppgift; äv. allmänt hjälpmedel för minnet

De tre sammansättningarna har alltså alla överförd betydelse. För *lathund* fungerar *äv.*-angivelsen dock inte så bra. Man undrar lätt om det är utöver den ”självklara” betydelsen ’lat hund’ som de angivna betydelseerna förekommer. I själva verket åsyftar ordet normalt en lat person. Den här typen av förklaringar förekommer i någon mån, antagligen för att hålla förklaringarna korta. Det vore dock tydligare att ge grundbetydelsen först.

De övriga orden på *-hund* avser alla djur, men de är av litet olika art. En del är benämningar på raser (t.ex. *gråhund*, *sanktbernhardshund*), största delen syftar på användningsområde (*ledarhund*, *jakthund*, *polis-hund*, *älghund*) medan några avser djur som inte är egentliga hundar (*mårdhund*, *präriehund*). Mårdhunden är i alla fall ett hunddjur men präriehunden hör till familjen ekorrar (NE). För de två sammansättningarna kunde en förklaring finnas.

Jämfört med de förhållandevis långa förklaringarna ovan (exempel 1) är förklaringarna påfallande korta för vissa ord med ytterst vid betydelse (se grupp a i tabell 2 nedan). Denna omständighet påpekas i förordet, och i princip är det ett vettigt tillvägagångssätt i en ordbok av SAOL:s typ. Den leder dock som så många principer till gränsdragningsproblem och ger ett litet lustigt intryck när man jämför med ”smalare” ord med långa förklaringar.

Samma gäller språkexemplen. För *göra* finns det sista exemplet säkert med pga. den udda verbformen och för *komma* är *komma att* en central användning, men i övrigt är de valda exemplen inte mer representativa än en mängd andra tänkbara uttryck. Frågan är om det inte rentav hade varit lika bra att helt och hållet utelämna exemplen.

Jämför man ord av samma typ sinsemellan förefaller det ibland något slumpmässigt vad som förklaras och inte förklaras och vilken nivå förklaringen är lagd på (grupperna b–d i tabell 2). (För vissa av språkexemplen finns det egna förklaringar, dem har jag inte tagit med i tabellen.)

TABELL 2. Förklaringar och språkexempel för några vanliga svenska ord

	Lemma	Förklaring	Språkexempel
a	gå göra  komma		g. illa; göra sig; g. sig till; lycksökare göra sig inte besvär k. att; k. ifråga; k. till korta; komma ut
b	fnissa förstå hoppa knyta lysa mötas	skratta smått el. i smyg till <i>hopp</i> 2 utstråla el. ge ljus; <åld.> kungöra möta varandra, träffas	k. en knut; knyta sig
c	glad hes mild nöjd	motsatt: sorgsen el. nedstämd  tillfredsställd	till den milda grad
d	ekorre varg åsna lejon leopard tiger	djur <zool.> hästdjur  kattdjur djur	

Med anledning av tabellen undrar man t.ex. varför *fnissa* och *lysa* är förklarade men inte *förstå* och *knyta*. (Möjligen är den ålderdomliga betydelsen orsak i fråga om *lysa*.) Varför är *glad* förklarat med en antonym och *nöjd* med ett ”svårare” ord än lemmat, medan *hes* och *mild* saknar förklaringar. Djuren har förklaringar på olika nivåer, t.ex. *varg*, *lejon*, *leopard* och *tiger*.

Den här typen av inkonsekvenser är ingalunda typiska för just SAOL utan är tvärtom lätta att hitta i de flesta ordböcker vid närmare granskningar. Den mängd material som ska hanteras av en ordboksredaktion är ju enorm så det är oerhört svårt att få allt konsekvent. Med datorns hjälp är det lättare än förr att få artiklar av samma typ enhetligt behandlade, men det förutsätter att lemmauppsättningen är kodad med avseende på olika typtillhörigheter. En sådan kodning går dock knappast att göra helt automatiskt, även om datorn kan göra en hel del, utan lexikografernas insats behövs. En annan fråga är förstås var det lönar sig att sätta in resurserna. Användarna kan mestadels antas slå upp ett ord åt gången och då spelar inkonsekvenser av det här kanske inte så stor roll.

#### 4. Makrostruktur och layout

Som jag nämnde i inledningen övergick man i förra upplagan av SAOL till glattalfabetisk uppställning. I den nya layouten får sammansättningarna en mycket framträdande roll, eftersom de fetstilta grupperna bildar block i spalterna. Listorna kan i vissa fall sträcka sig över hela spalter och mer. På grund av den glattalfabetiska uppställningen har sidorna gjorts trespaltiga, men ändå blir det stora tomrum till höger om spalterna här och där. När dessa emellanåt bryts av någon längre artikel blir intrycket oroligt (se figur 2).

395		iskana
irredenta [-en'ta] s. -n • ännu inte återvunnet land	iliråkad adj. • <i>i. sjukdom</i>	iscensättare s.
irreell [-el'] adj. -t -a • överklig	iliröra v. n. <i>irörde</i> , pres. <i>irör</i> is s. -en -ar • <i>ha i. i magen</i> vara orubbligt lugn	iscensättning s.
irreguljär [-ä'r] adj. -t -a • oregelbunden, oregelmässig; <i>irreguljära trupper</i> som inte tillhör den lagenligt organiserade krigsmakten	isa v. -de • <i>det isar i tänderna</i>	isch interj.
irrelevans s.	isabellafärg variantform till <i>isabellfärg</i>	ischias [i'f'] s. -en • värk i stora höftnervens utbredningsområde
irrelevant [-an't el. -aŋ't] adj.; n. =, -a • betydelselös för saken i fråga, ovidkommande	isabellafärgad variantform till <i>isabellfärgad</i>	ischiasnerv s.
irreligiositet [-josite't el. -giosite't] s. -en	isabellfärg [-bel'-] el. isabellafärg s.	ischiasmärta s.
irreligiös [-fö's el. -giö's] adj. -t -a • likgiltig för religionen	isabellfärgad el. isabellafärgad adj. • smutsgul	ischoklad s.
irreparabel [-a'] adj. -t <i>irreparabla</i> • obotlig, ohjälplig	isagogik [-ogi'k] s. -en • (teol.) vetenskapen om bibeltexternas ursprung	isdans s.
irreversibel [-si'-] adj. -t <i>irreversibla</i> • icke omvändbar; obotlig	isagogisk [-gä'-] adj. -t -a	isdubb s.
irrfärd s.	isande adj. oböjl. • <i>i. kall</i>	isdämd adj.
irrigång s. -en -ar	isas v. <i>isades</i> • bli till is	isdös s. • (hist.) för förvaring av is
irrigation s. -en • konstbevattning; (med.) spolning av sår	isbacke s.	isfiske s.
irritabel [-a'] adj. -t <i>irritabla</i> • lättretlig	isbalett s.	isflak s.
irritabilitet [-e't] s. -en	isbana s.	isfläck s.
irritament [-en't] s. -et; pl. = • retmedel	isbaneltävling s.	isfri adj.
irritation s. -en -er • onormal el. obehaglig retning; retad sinnesstämning	isbark s. -en	isfrihet s.
irritationsmoment s.	isbelagd adj.	isfågel s.
irritationsröskel s.	isbeläggning s.	isfält s.
irritera v. -de • uppreta, oroa, förarga; påverka med onormal el. obehaglig retning	isberg s.	isförhållanden s. pl.
irriter.ing s.	isbergsisallad s.	isgata s.
irrlära s.	isbergsisallat s.	isglass s.
irrlärlig adj. -t -a	isbildning s.	isgrå adj.
irrlärlighet s.	isbill s. -en -ar	isihalka s.
irrisken s.	isbit s.	isihall s.
irriväg s. • i uttr. som <i>hamna på irrivägar</i>	isbjörn s.	isihav s.
	isbjörnsfäll s.	isihavs expedition s.
	isblock s.	isihavs fiske s.
	isblomma s.	isihavslera s.
	isblå adj.	isihinder s.
	isblåsa s.	isihink s.
	isborr s.	isihinna s.
	isbrytande adj. oböjl. • <i>i. fartyg</i>	ishockey s. -n
	isbrytarlasistans s.	ishockeybana s.
	isbrytare s. -n; pl. =, best. pl. <i>isbrytarna</i>	ishockeyförbund s.
	isbrytarhjälp s.	ishockeyhjälm s.
	isbrytarledning s.	ishockeyklubb s.
	isbrytning s.	ishockeyklubba s.
	isbränna s. -n • (lant.)	ishockeylag s. -et; pl. =
	isbunden adj.	ishockeymatch s.
	isbälte s.	ishockeymål. vakt s.
	iscensätta [-se'n-] v., böjs som <i>sätta</i>	ishockeyspelare s.
		ishockeytränare s.
		isig adj. -t -a
		isigt adv. • (vard.)
		isittande adj. oböjl.
		isjakt s.
		isjakt(s)segling s.
		iskaffe s.
		iskall adj. -t -a
		iskana s.

FIGUR 2. Sida ur SAOL 13

Layoutmässigt skulle man vinna på att göra sammansättningslistorna till någon form av sublemman som eventuellt kunde sättas i en något tunnare stil. Frågan är om inte sammansättningar utan längre förklaringar rentav skulle kunna grupperas i nästen i stället för att varje sammansatt lemma dras ut till vänsterkanten. De gamla snåriga nästena vill jag inte ha tillbaka, men att gruppera sammansättningar med gemensam förled kunde vara en medelväg. Man behöver ju inte nödvändigtvis kondensera uppslagsorden utan kan skriva ut dem i sin helhet. Sammansättningar och partikelverb kunde med fördel göras på samma sätt layoutmässigt.

## 5. Ordbokens funktion och syfte

Största delen av denna recension har jag ägnat lemmaansättningen, vilket får anses rätt naturligt i en ordbok av SAOL:s typ, där lemmat självt i rätt stor utsträckning också utgör själva informationen. Jag har ställt mig rätt kritisk till hur lösa partikelförbindelser (och också reflexiva förbindelser) behandlas i ordboken, eller mer exakt till att de knappast behandlas alls. För SAOL verkar mellanrum i hög grad diskvalificera uttryck som lemman. Vore detta konsekvent genomförd (möjligen med undantag av ord som *grand prix* och *au pair*) skulle principen kännas naturligare, men när förbindelser av typen *för övrigt*, *i fred*, *till rätta* är lemmaansatta undrar man varför verbförbindelser av typen *hitta på*, *passa på* och *se till* och *växa till sig* helt saknas.

Det som är uppenbart efter några veckors intensivt bläddrande och analyserande är att SAOL inte bara är en ordbok för rättstavning och böjning och kanske uttal. Om så var fallet kunde man utesluta en mängd självklara sammansättningar och kanske rentav enkla svenska ord som *hund*, *katt* och *bil*. Knappast är det någon användare som slår upp sådana för att kontrollera hur de ska stavas eller böjas (möjligen med undantag av språkinlärare, men de hör knappast till den primära målgruppen, då borde ordboken se helt annorlunda ut). En viktig mission för SAOL är att ge en förhållandevis representativ översikt över svenskans centrala ordförråd som det ser ut vid tiden för redigeringen. Ordboken är alltså inte bara normativ utan också deskriptiv. Utifrån den uppgiften kan det anses naturligt att en rätt stor mängd sammansättningar finns med och att vissa finlandssvenska ord noteras. Men åtagandet kunde framhållas bättre i förord och inledning. Nu faller tyngdpunkten i introduktionen väldigt mycket på SAOL:s normativa funktion. Kanske är det en självklarhet att varje allmänspråklig ordbok redovisar det som bedöms som det centrala ordförrådet vid tidpunkten för utgivandet, men i och med att

normeringsfunktionen framhävs så pass mycket både av redaktionen själv, av Svenska Akademien (jfr [http://www.svenskaakademien.se/litiumnyheter30/GetDocument.asp?fileid=12&filename=Nr34\\_2006.pdf](http://www.svenskaakademien.se/litiumnyheter30/GetDocument.asp?fileid=12&filename=Nr34_2006.pdf)) och av dem som skriver om SAOL börjar man sväva på målet. Vad finns det för behov av att normera ord som *bil*, *hjul*, *språk*, *stege* o.d.? Ingen svensk skulle väl komma på tanken att stava eller böja dem på något avvikande sätt. (Neutrumord som *hjul* och *språk* kan faktiskt få den icke-normenliga ändelsen *-ena* i bestämd form pluralis, men eftersom bara obestämd form pluralis ges i ordlistan får en osäker användare inte hjälp fast orden står med i ordboken.)

SAOL är en ordbok med långa anor. Att jag här framfört mest kritiska synpunkter innebär inte att jag tycker det är en ordbok man kunde avvara. Tvärtom anser jag att den har en ytterst viktig funktion på det svenska språkområdet. Den funktionen blir mer diskret men samtidigt mycket mer effektiv i och med att ordboken läggs till grund för språkkontrollfunktionerna i de vanligaste ordbehandlingsprogrammen. Vart den nya uppgiften tar SAOL återstår att se. Förhoppningsvis fortsätter dock SAOL att komma ut även i traditionell bokform.

## Litteratur

### *Ordböcker*

FSOB = af Hällström, Charlotta & Mikael Reuter 2000: *Finlandssvensk ordbok*. Esbo: Schildts.

NEO = *Nationalencykopedins ordbok*. <http://www.ne.se>, anv. april 2007.

NEO 1995 = *Nationalencyklopedins ordbok*, A–Hz. Utarbetad på Språkdata, Göteborgs universitet. Höganäs: Bra Böcker 1995–96.

NLO = Bergenholtz, Henning, Ilse Cantell, Ruth Vatvedt Fjeld, Dag Gundersen, Jón Hilmar Jónsson & Bo Svensén 1997: *Nordisk leksikografisk ordbok*. (Skrifter utgitt av Nordisk forening for leksikografi ; skrift nr. 4). Oslo: Universitetsforlaget.

SAOB = *Svenska Akademiens ordbok*. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob>, anv. apr. 2007.

SAOL 8 = *Svenska Akademiens Ordlista*. 8 upplagan. Stockholm 1923. Åtkomst via Projekt Runeberg, <http://runeberg.org/saol/8/>, anv. april 2007.

SAOL 11 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. 11 upplagan. Stockholm: Nordstedts 1986.

SAOL 12 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. 12 upplagan. Stockholm: Norstedts ordbok 1998. – Äv. Elektronisk utgåva från Norstedts Ordbok AB 1998. Mjukvara: BOOKcase 3.1+: TEX-Tware A/S, Copenhagen 1998.

SSB = *Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser*. Utarbetad av Svenska språknämnden. Stockholm 2003.

### ***Annan litteratur***

Hene, Birgitta 2006: Akademien normerar mer. I: *Språkvård* 3/2006, 40–44.

Lidén, Svante 2006: De dissar gamla ord – och pushar för nya. *Aftonbladet* 2006-04-19.

<http://www.aftonbladet.se/vss/nyheter/story/0,2789,811531,00.html>, hämtad maj 2007.

Malmgren, Sven-Göran 1990: *Adjektiviska funktioner i svenskan*. Acta universitatis Gothoburgensis. Göteborg.

NE = *Nationalencyklopedin*. <http://www.ne.se>, anv. april 2007.

Norén, Kerstin 1996: *Svenska partikelverbs semantik*. Göteborg.

Reuter, Mikael 1999: SAOL 12. I: *LexicoNordica* 6, 211–226.

SAG = Hellberg, Staffan, Erik Andersson & Ulf Teleman 1999: *Svenska akademiens grammatik*. Stockholm: Svenska Akademien/ Norstedts ordbok.

Svensén, Bo 2004: *Handbok i lexikografi – ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

*Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. Webbpresentation. <http://spraakdata.gu.se/saol>, anv. apr.–maj 2007.

Trettonde upplagan av Svenska Akademiens ordlista (SAOL). I *Svenska Akademien informerar*, Nr 34, juni 2006.

[http://www.svenskaakademien.se/litiumnyheter30/GetDocument.asp?fileid=12&filename=Nr34\\_2006.pdf](http://www.svenskaakademien.se/litiumnyheter30/GetDocument.asp?fileid=12&filename=Nr34_2006.pdf), hämtad maj 2007.

Westerlund, Anders 2006: Ny SAOL. I: *Språkbruk* 3/2006, 22–23.

### ***Övriga källor***

Agria 2007 =

<http://www.agria.se/agria/index.nsf/LinkFrameSet?ReadForm&url=/Agria/text.nsf/id/3215> (april 2007).

Aftonbladet 2006 =

<http://www.aftonbladet.se/vss/nyheter/story/0,2789,811531,00.html>

Språkbanken. <http://spraakbanken.gu.se>, anv. april 2007.

Svenska kennelklubbens webbplats. <http://kennet.skk.se>, anv. april 2007.

WWW. Sökningar med Google. <http://www.google.se>, anv. april 2007.

Nina Martola

Forskningscentralen för de inhemska språken

Sörnäs strandväg 25

FIN 00500 Helsingfors

[nina.martola@focis.fi](mailto:nina.martola@focis.fi)